

Eva Pandulová

Boris Michajlov

Teoretická bakalářská práce

Slezská univerzita v Opavě
Filozoficko-přírodovědecká fakulta v Opavě
Institut tvůrčí fotografie

Opava, 2012

Eva Pandulová

Boris Michajlov

Teoretická bakalářská práce

Obor: Tvůrčí fotografie

Vedoucí práce: Odb. as. Mgr. Václav Podestát

Oponent: MgA. Petr Vilgus, Ph.D.

Slezská univerzita v Opavě

Filozoficko-přírodovědecká fakulta v Opavě

Institut tvůrčí fotografie

Opava, 2012

Abstrakt

Bakalárska práca popisuje a sumarizuje skoro 50 ročné fotografické dielo ukrajinského fotografa Boris Michajlova a zaraďuje ho do kontextu svetovej fotografie. K lepšiemu uchopeniu diela používam komparácie s inými fotografmi alebo maliarmi.

Kľúčové slová

Boris Mikhailov, Boris Michajlov, Borys Mychajlov, Boris Michailov, Boris Mihailov, Ukrajina, Rusko, Ruská federácia, ZSSR, Nemecko, Berlín, Charkov, Sovietsky zväz, okupácia, Východný blok, Východ, Západ, socializmus, komunizmus, socialistické umenie, sots art, konceptualizmus, dokumentárna fotografia, portrét, autoportrét, sociálny dokument, inscenovaná fotografia, Hasselblad Award

Abstract

Bachelor thesis describes and summarizes nearly 50 years of photographic work of Ukrainian photographer Boris Mikhailov and sets it in the context of the world photography. For better understanding of his art I used comparison with another photographers or painters.

Keywords

Boris Mikhailov, Boris Michajlov, Borys Mychajlov, Boris Michailov, Boris Mihailov, Ukraine, Russia, Russian Federation, Soviet Union, Germany, Berlin, Kharkiv, Kharkov, Soviet Union, occupation, Eastern Bloc, East, West, socialism, communism, socialist art, sots art, conceptualism, documentary photography, portrait, self-portrait, social documentary, staged photography, Hasselblad Award

Podklad pro zadání BAKALÁŘSKÉ práce studenta

PŘEDKLÁDÁ:	ADRESA	OSOBNÍ ČÍSLO
Ing. PANDULOVÁ Eva	Jána Bottu 157, Snina	F070957

TÉMA ČESKY:

Boris Michajlov

NÁZEV ANGLICKY:

Boris Mikhailov

VEDOUCÍ PRÁCE:

Mgr. Václav PODESTÁT - ITF

ZÁSADY PRO VYPRACOVÁNÍ:

V teoretickej bakalárskej práci, kde sa zaoberám životom a dielom ukrajinského fotografa Borisa Michajlova, pracujem s textami väčšinou v anglickom jazyku. Ide o jeho monografie, retrospektívy, fotografické knihy, časopisecké články a rozhovory. Pracujem aj s elektronickými zdrojmi ako YouTube videá, internetové články, drobné eseje alebo galerijné správy. Pre lepšie pochopenie dávam do súvislostí jeho prácu so svetovým politickým dianím a jeho dielo komparatívne posudzujem skrz diela ďalších umelcov.

SEZNAM DOPORUČENÉ LITERATURY:

- STAHSEL, Urs. Mikhailov, Boris. A retrospektive / Eine retrospektive, Fotomuseum Winterthur, Nemecko, 2003
- MIKHAILOV, Boris. Case history, Nemecko, 1999
- MIKHAILOV, Boris. Les Misérables, Nemecko, Sprengel Museum Hannover, Nemecko, 1998
- MIKHAILOV, Boris. Yesterday's Sandwich. Phaidon Press, 2007
- MIKHAILOV, Boris. Time is out of Joint. Berlinische Galerie, 2012
- MIKHAILOV, Boris. Maquette Braunschweig. Steidl, 2010

Podpis studenta: .....

Datum: .....

Podpis vedúceho práce: .....

Datum: .....

Podpis vedúceho katedry: .....

Datum: .....

Prehlásenie

Prehlasujem, že som túto bakalársku prácu vypracovala samostatne a použila som iba citované literatúru, ktorú uvádzam v bibliografických odkazoch.

Súhlas

Súhlasím, aby táto práca bola zaradená do Univerzitnej knižnice Slezskej univerzity v Opave, do Umeleckopriemyslového múzea v Prahe a zverejnená na internetových stránkach ITF.

V Opave, 2012
Eva Pandulová

V Opave, 25. augusta 2012

© 2012 Eva Pandulová, Institut tvůrčí fotografie FPF Slezské univerzity v Opavě

Obsah

Úvod	9
Charkov	9
Detstvo	9
Prvé fotografie	10
60. roky	11
Superimpositions /1960 – 1970/	13
70. roky	15
Red Series /1968 – 1975/	15
Suzi et Cetera /60. – 80. roky/	17
Luriky /1971 – 85/	19
Sots Art /1975 – 78/	19
Black Archive /1968 – 1979/	21
80. roky	22
Dance /1978/	23
Beach of Berdyansk. Sunday from 11 am to 1pm /1981/	23
Viscosity /1982/	25
Crimean Snobbery /1982/	27
Unfinished Dissertation or discussions with oneself /1984/	28
Salt Lake /1986/	30
90. roky	31
I am not I /1992/	31
Case History /1997–1998/	33
Berlín	39
If I were a German /1994/	39
TV Mania /1991 – 2002/	39
German Portraits /2008/	41

Záver	44
Dodatky	47
Publikácie	47
Samostatné výstavy	47
Skupinové výstavy - výber	50
Ocenenia	53
Zastúpenie v galerijných zbierkach	53
Zoznam dealerov	56
Menný register	57
Zdroje	58
Knižné zdroje	58
Elektronické zdroje	59
Rozhovory	60

Alec Soth, Boris Michajlov s mrkvami, 2004

Úvod

Boris Michajlov patrí dnes medzi jedných z najvýznamných súčasných fotografov spájajúci prvky dokumentu, inscenovanej fotografie, autoportrétov, sociálneho dokumentu a konceptualizmu. Vyštudovaný raketový inžinier z Ukrajiny, sa začal vážne zaoberať fotografiou až v dospelosti, neabsolvoval žiadnu umeleckú školu, i keď záujem o umenie má od detstva.

V tejto práci skúmam vývoj jeho diela, ale aj samotného umelca, ako zaujímavú osobnosť – jeho reakcie na politické a spoločenské otázky, akú formu použil a prečo. Zaujíma ma jej rôznorodosť s akou pristupoval k rôznym témam, skoro až hravosť, s akou si vyberal rôzne formy a média.

Komparáciou s ďalšími dielami významných umelcov, skúmam jeho práce Ex Post.

Ďalší aspekt ktorý ma zaujíma je jeho presťahovanie z Charkova do Berlína, kde tiež momentálne žijem, a jeho reakcie na túto realitu.

Charkov

Charkov má za sebou ťažké časy, okolo mesta sú masové hroby ľudí, ktorí zahynuli počas genocídy v podobe hladomoru v 30. rokoch, Stalinove čistky intelektuálov, násilná kolektivizácia, ďalší hladomor v 50. rokoch. Pred vojnou to bolo najväčšie mesto na Ukrajine a možno by ním aj zostalo, keby nebolo skoro úplne zničené počas druhej svetovej vojny. Po vojne bol Charkov hlavné priemyselné mesto Sovietskeho zväzu. Štátnym podnikom ako Turboatom a Elektrotyazhmash patrí aj dnes 17% svetovej produkcie turbín pre atómové elektrárne. Je tu 60 vedeckých inštitúcií, ale aj 80 knižníc. Vo fabrikách Morozov alebo Malyšev sa vyrábali tanky pre celý svet. Pred vojnou tu žila asi pätina židov, ktorá bola zdecimovaná na polovicu a dnes tu žijú iba zhruba 3%, ďalej tu žije asi 44% Rusov, v uliciach mierne prevláda ruština.

Detstvo

V tomto meste na Ukrajine sa 25. augusta narodil Boris Andrejevič Michajlov, ako starší z dvoch synov Andreja Nikolajeviča Michajlova a Chaji Markovny Michajlovej. Jeho matka, židovka, nemohla v komunistickom rusku praktikovať svoju vieru, ale rozpráva jidiš a podporuje ho od detsva v jeho umeleckých záujmoch, dúfajúc, že sa raz stane spisovateľom. Aj ďalší príbuzní z matkinej strany sa angažovali v umeleckej sfére a Michajlov prapraotec viedol dokonca malé mestské divadlo v blízkosti Kyjeva. Možno práve od neho dedí svoj komediantský a exhibicionistický charakter.

V roku 1941 je otec Borisa Michajlova povolaný k službe oficiéra počas druhej svetovej vojny. Aj Matka s malým Borisom Michajlovom opúšťa Charkov kvôli relokácii fabriky, kde pracuje. V tom istom roku, v decembri, začalo v meste dvojmesačné vraždenie Ukrajincov židovského pôvodu, behom ktorého bolo zavraždených 38 tisíc ľudí.¹

Rodina sa opäť schádza až po dvoch rokoch v Charkove. Boris Michajlov začína študovať, podobne ako jeho rodičia, technický obor na Charkovskej akadémii a po štúdiu, zakončeným promóciou v roku 1962, začína pracovať ako raketový konštruktér v rodnom meste.

Prvé fotografie

Jeden z hlavných motívov Borisa Michajlova – nahota, má v jeho fotografiách prirodzený, domácky a intímny charakter. V bývalom Sovietskom zväze nahota neexistovala. Všetko čo súviselo s nahotou bolo tabuizované alebo vyhlásené za pornografiu, ktorá bola taktiež samozrejme zakázaná. Sem-tam sa k Borisovi Michajlovi dostali nemecké a československé časopisy s aktami, ktoré ho zaujali a inšpirovali. Keď mal 30 rokov, požiadal, aby mohol dokumentovať fabriku kde pracoval, načo dostal kameru aj fotoaparát. Popri oslavných fotografiách sovietskej práce a techniky, vznikli potajmä aj ženské akty. Fotografie necháva vyvolať v služobnom labe, čo bola chyba: pri ďalšej prehliadke jeho bytu mu boli službou KGB nájdené polonahé akty jeho vlastnej ženy. Boris Michajlov bol okamžite potupne prepustný a o “modelke” rozšírili nepekné klebety. Odvtedy sa Boris Michajlov začína vážnejšie zaoberať fotografiou a začína pracovať ako asistent fotografického technika.²

60. roky

Celkové spoločensko – politické uvoľnenie 60. rokov prispelo k významným posunom vo všetkých umeleckých sférach. Rozvinuli sa nové prístupy k umeniu ako hnutie Fluxus, graffiti, psychadelické umenie, umenie performance. Pod vplyvom LSD a marihuany vznikali možno tie najzásadnejšie hudobné diela populárnej hudby. Aj v oblasti fotografie došlo k posunu: v Amerike sa za tri roky skoro zdvojnásobil počet univerzít s výukou fotografie a emotívna fotografia začala byť bežne chápaná ako dôležitá súčasť moderného umenia.³

Otvorenejšia spoločnosť už bola pripravená akceptovať požiadavky feministických a LGBT (angl. lesbian, gay, bisexual, and transgendered) hnutí. Apoň na Západe.

Za železnou oponou išlo o zlomové desaťročie – keď Nikitu Chruščova, nahradil vo funkcii prvého tajomníka komunistickej strany v bývalom Sovietskom zväze, Leonid Brežnev. Na Berlínskom múre sa po prvý krát strieľalo, Gagarin dobyl vesmír a ruské okupačné vojská Československo. Eufória zo začiatku 60. rokov bola rýchlo potlačená a zmrazená na ďalších 30 rokov.

Bolo to aj obdobie skrytých významov, kódovaných správ, nedostatku pravdivých informácií, všetci boli v strehu, pripravení na akúkoľvek novú správu, ktorá by odhalila tajomstvo – pravdu skrytú medzi riadkami. Šifrovanie bola jediná cesta k objaveniu zakázaných vecí ako politika, viera, nahota.⁴

– Boris Michajlov

Boris Michajlov, Superimpositions – Yesterday's Sandwich Plate No. 48, 1960 – 1970

Superimpositions /1960 – 1970/

Všetky tieto fascinujúce obrazy spytujúce realitu a jej reprezentáciu, potvrdzujú, že pravda neexistuje.⁵

– Boris Michajlov

Keď sa Sarah Phillips z denníka Guardian spýtala Borisa Michajlova, aká je jeho najzásadnejšia fotografia, uviedol práve jednu zo série *Superimpositions – Yesterday's Sandwich Plate No. 48*, kde fotografoval svojich kamarátov, prirodzene pózujúcich v záhone kvetov v okolí Charkova. “Nemusel som im ani hovoriť, čo majú robiť: všetci radi pózujú pred fotoaparátom”.⁵ Priznaná symbolika, viera a optimizmus, adoptovanie myšlienky že lepší život môže byť vykúpený iba výmenou za umučených predkov. Ako autodidakt si sám skúša fotografickú techniku *sendvič* – koláže, kde sú spojené dva obrazy do jedného, spája tak bežné farebné momentky zo života s cieľom rozbiť a narušiť ich nevinnosť a naivitu. Objekty z fotografií zostávajú vo svojom prostredí, nie sú vyňaté, lež ako príznak vstupujú do nového sveta, do ďalšej fotografie. “Všetko pre mňa začalo touto fotografiou. Cítil som sa ako umelec po prvý krát vo svojom živote.”⁵

Tak začal vznikať prvý súbor *Superimpositions*, primárne k hudbe Pink Floyd: “Fotografiu dvoch žien v plavkách som spojil s fotografiou denníkového zápisu mojej ex-priateľky, v ktorom si poznamenávala s koľkými mužmi spala. Myslím, že som bol číslo 16. Po mne ich bolo ešte veľa. Divák, spoločnosť to môže analyzovať, ja som chcel iniciovať dialóg.”⁶

Cenzor fotografie v Sovietskom zväze – Sergej Morozov²³, zakázal vystavovať Michajlove montáže, dokonca celý súbor bol vytlačený až začiatkom 90. rokov jednak kvôli zákazu, ale aj preto, že papier bol drahý a tak bol primárne premietaný ako slideshow. V roku 2006 vzniká vo vydavateľstve Phaidon zaujímavá spracovaná kniha s 55-timi “sendvičmi” na kartóne formátu A4, kniha nesie názov *Yesterday's Sandwich*.

Mnoho umelcov pracovalo s fotografickými fotomontážami alebo kolážami. Či už to boli skoršie konštruktivistické koláže v Rusku od Rodčenkina alebo El Lissitzkého, alebo surrealistické čiernobiele fotomontáže Edmunda Teskeho, Alice Lex-Nerlingerovej, Barbary Morgan, Val Telberga alebo Jerry N. Uelsmann.

Superimpositions sa dá chápať aj ako akýsi “poznámka”, i keď možno neuvedomelá, k uvoľnenej atmosfére na západe, kde všetko hýrilo farbami počnúc batikovaným oblečením a dúhovou vlajkou, končiac prestrofarebnými vizuálmi na koncertoch rockovej a psychadelickej hudby v podobe *Liquid live show*.

Boris Michajlov, Superimpositions, 1960 – 1970

Joshua Light Show na koncerte skupiny The Mothers of Invention, New York City, 1967,

Boris Michajlov , Superimpositions, 1960 – 1970

René Groebli, N.Y. Visions, 1978

70. roky

Vplyv minulej dekády sa odráža aj napríklad v podobe silnejúcej požiadavky v oblasti environmentálnej politiky. Objavuje sa Land art inšpirovaný konceptuálnym a minimalistickým umením alebo silnejúce umenie performance a Body art. Hyper-realizmus v maľbe kopíruje presnosť fotografického zobrazenia. V samotnej fotografii, sa už namiesto "humanistického oslavovania kladných hodnôt každodenného života, kladie dôraz na mimoriadne javy a výnimočné udalosti. ...začína prevládať skepsa, sakrazmus a nedôvera v lepšiu budúcnosť."³

Pod vedením Leonida Brežneva sa Sovietsky sväz stáva supervelmocou s najväčšou armádou, najväčším počtom atómových zbraní a snáď aj najväčším počtom mávatok na meter štvorcový. Vymývanie mozgov červenou vlajkou dosahuje vrchol aj v ostatných krajinách Východného bloku. Dobytím Saigonu končí vojna vo Vietname a objavuje sa ďalšia ropná kríza. Množstvo zásadných objavov v oblasti technológii, ako napríklad prvý mikroprocesor, určuje charakter ďalších dekád.

Red Series /1968 - 1975/

Červená farba je po oranžovej na konci viditeľného spektra a je bežne asociovaná ako farba nebezpečenstva, chýľka, lásky, nenávisť, socializmu a komunizmu, agresivity a hnevu, tepla, ohňa, hladu, maskulinity, krvi ale aj odvahy, smrti, kresťanstva, vojny, krásy, Vianoc či dokonca šťastia v Číne.

Skoro všetky tieto rysy možno nájsť v rozsiahlom súbore *Red*. Vzniká plynule po *Superimpositions*, obsesívne loví výjavy s červenými akcentami, typické pre komunistickú ideu. Všetko kvitne do papierových kvetinových mávatok, do červených transparentov, do polystyrénových hesiel, ale Michajlov nachádza červenú aj inde ako v typických komunistických symboloch – čo posúva a otvára ďalší rozmer tejto série: druhá skupina fotografií pracuje s červenou ako s akýmsi mediátorom pretínajúc verejnú a súkromnú rovinu červenej.

Boris Michajlov, Red Series, 1968 – 1975

Boris Michajlov, Red Series, 1968 – 1975

Boris Michajlov, Red Series, 1968 – 1975

Fotografovanie sú väčšinou “vyrušení” z ich oficiálnej funkcie, aby nachvíľu zapózovali fotografovi a posledná skupina – napríklad dievčatá s narúžovanými perami, zadnica ženy pracujúca na poli v červených plavkách alebo podobená tvár mladého teenegera ukazujú červenú úplne mimo ideológiu.⁷

Červená farba sa vyskytuje aj v dielach napríklad Williama Egglestona v notoricky známej fotografii *The Red Ceiling*, alebo v obraze od Shomei Tomatsu – *Japan World Exposition*, kde symbolizujú stopy krvi.

William Eggleston, Červený strop, 1973

Shomei Tomatsu, Japan World Exposition, Osaka, 1970

Suzi et Cetera /60. – 80. roky/

Vedľa *Red series*, vzniká ďalší zaujímavý intímny súbor *Suzi Et Cetera*, v roku 2006 je vydaná malá knižka s 99 fotografiami denníkového charakteru pripomína rodinné album. Sú v nej zátišia, momentky z každodenného života, mestské zákutia a banálne udalosti ale hlavne ženy: oblečené, vyzlečené, odvážne pózujúce alebo voyeristicky prichytené, keď si upravujú pančuchy. Súbor bol v roku 2011 súčasťou rozsiahlej výstavy *Ostalgia* v New Museum v New Yorku.

V roku 1976 ako 38 ročný opúšťa Boris Michajlov prácu inžiniera a začína sa venovať výhradne fotografii. Fotí portréty alebo retušuje staré fotografie, ktoré mu ľudia prinesú, pretože aj po 40 rokoch od uvedenia prvého farebného negatívu Kodachrome na trh v roku 1935, je farebná fotografia v bývalom Východnom bloku stále veľmi vzácna a drahá. Dopyt po realistickejšej fotografii obľúbeného člena rodiny tak rieši ručné kolorovanie anilínovými farbami.

Boris Michajlov, Suzi et Cetera, 60te – 80te roky

William Eggleston, Girl on grass, 1975

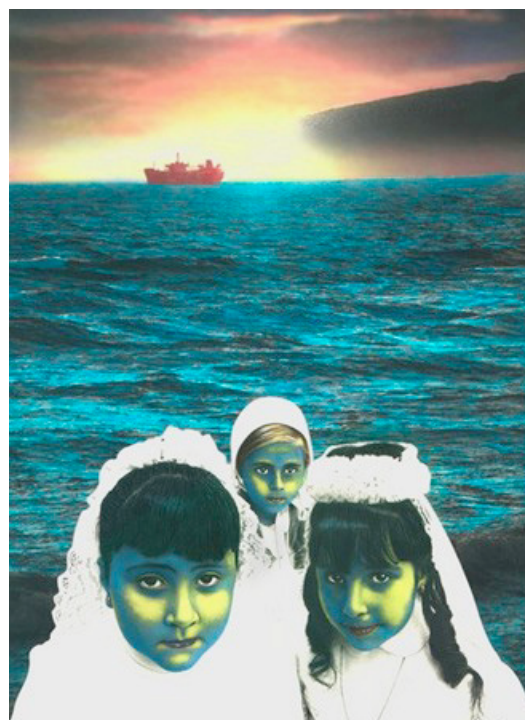
Luriky /1971 – 85/

Popri bežej retušárskej a kolorovacej práci vznikajú dva voľné súbory *Luriky* a *Sots Art*. Na rozdiel od *Superimpositions*, kde konfrontoval dva rozličné výjavy, vytvárajúc nový sureálny svet, teraz naopak nájdenú fotografiu podtrháva a zvyrazňuje na jednej strane, na druhej ale ironizuje a bagatelizuje, keďže originálna fotografia slúži skoro ako akási detská omaľovánka.

Plné využitie kolorovacích technológií nájdeme napríklad v prácach španielskeho fotografa Jorgeho Ruedy, z ktorého fotografií cítiť energickejší španielský temperament.

Boris Michajlov, Luriky, 1971 – 85

Jorge Rueda, Niñarco, 1973

Sots Art /1975 – 78/

Nájdené rodinné fotografie sú obsiahnuté v súbore *Luriky*, fotografie z tisku ale aj vlastné zábery, zachycujúce napríklad prvomájové sprievody a udalosti spojené so životom v socializme sú zas obsiahnuté v súbore *Sots Art*. Kriklavý vizuálny jazyk a dokumentárny charakter fotografií tak pripomína práce Sergeja Prokudina-Gorského, staré vyše 70 rokov, keď fotografoval vtedajšie cárske Rusko.

Boris Michajlov, Sots Art, 1981

Sergej Prokudin-Gorski 1909

Boris Michajlov, Sots Art, 1981

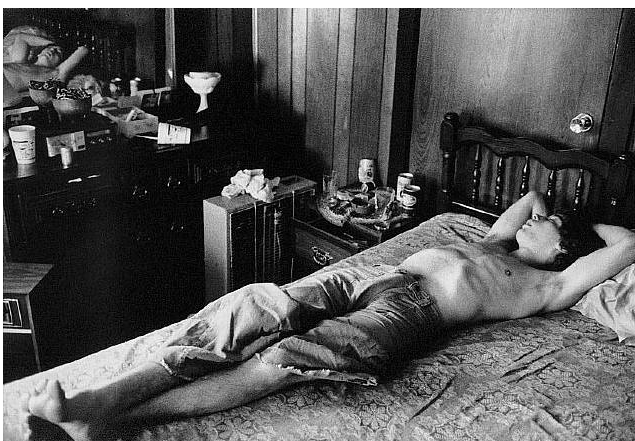
Sergej Prokudin-Gorski 1909

Black Archive /1968 – 1979/

Vedľa týchto nepokojných vizuálne pestrých súboroch ako *Superimpositions*, *Red Series*, *Luriky* a *Sots Art* vznikajú aj komornejšie snímky, dokumentárny súbor *Black Archive*, zachycuje každodenný život v meste Charkov, nie však srkz verejné priestory, lež intímne domáce prostredie – ako priestor pre slobodu.² Počas tohto obdobia sa zapája do miestnej súkromnej fotografickej skupiny, ktorá mu ale nestačí a tak sa obracia na fotografov z pobaltských krajín, kde je situácia o niečo liberálnejšia.

Boris Michajlov, Black Archive 1968 – 1979

Jorge Rueda, Niñarco, 1973

80. roky

V období tejto, na udalosti veľmi bohatej dekády, sa prehľbuje rozdiel medzi Východom a Západom, zatiaľ čo na Východe komunistický režim "melie z posledného" na Západe dochádza k boomu masmédií, konzumu a ich následnej kritike, napríklad v podobe *Culture jammin* – "politicky angažovaného umenia postdemokratickej doby, ktoré se vynoruje ako odpoveď na kolonizáciu verejného priestoru globálnymi ekonomickými záujmami".⁸

Medzi umelecké smery tohto obdobia patrí napríklad neo-konceptualizmus, video art a inštitucionálna kritika.

Pozorujeme-li pohyby člověka vybaveného fotoaparátom (případně pohyby fotoaparátu vybaveného člověkem) získáme dojem číhání: Je to prastaré lovecké gesto paleolitického lovce v tundře. Fotograf však nepronásleduje svou zvěř v otevřených travnatých prostorách, nýbrž v houštinách kulturních objektů, a stezky, po nichž se plíží, jsou vytvářeny touto umělou divočinou. Na fotografickém gestu lze vidět, jak kultura, kulturní podmíněnost klade odpor, což můžeme, podle teze, vyčíst z fotografie.⁹

– Vilém Flusser

Dance /1978/

*Nikto v rodine netancoval. Nie sme rodina tancujúcich ex-ukrajinských židov.*¹⁰

– Boris Michajlov

Silnejší žurnalistický prístup možno nájsť v súbore *Dance*, ktoré vyšli aj knižne v rámci Hasselblad Award Winner v roku 2000. Tu, skupina postarších Rusov/Rusiek a Ukrajincov/Ukrajiniiek tancuje v rámci tanečných lekcií na námestí. Tváre žien neskrývajú radosť z tanca, zatiaľ čo muži sú trochu v rozpakoch. Na parkete je vždy viac žien ako mužov a tak ženy tancujú bezprostredne spolu – vo dvojiciach alebo samé. Fotografie odhaľujú aj také to “ruské tajomstvo”: “i keď zajtra bude tá možno posledná a rozhodujúca bitka, dnes je úplne iný deň. Deň, ktorý ako by bol posledný. Musíme spievať, tancovať a piť. Pretože zajtra tu už nič neostane.”⁷

Beach of Berdyansk. Sunday from 11 am to 1pm /1981/

Dokumentárny a žurnalistický prístup pokračuje v súboroch *Beach of Berdyansk, Sunday from 11am to 1pm*. “Boli sme pod ideologickým nátlakom objaviť, kto vlastne sme. Uvedomil som si, že ten priemerný antropologický typ, ktorý hľadám, nájdem pri mori – na pláži. Podľa toho antropologického aspektu, sa ľudské telo dosť zmenilo. Hrdina je tlstoch. A chodí na dovolenky.”¹¹ Kritický pohľad na smutnú situáciu v bývalom Sovietskom zväze tak reflektuje skrz nevinné fotografie z pláže.

Podobný vizuálny štýl a motív skoro v rovnakom období mal v čechách napríklad Miroslav Tichý, ktorý fotografoval dievčatá a ženy na kúpalisku. Fotografie Borisa Michajlova nesú ale iný odkaz: nenájdeme v nich hlad po nehe a poetike ako v Tichého obrazoch, naopak iróniu paradox preplnených pláží spokojnými ľuďmi z mesta prahnúcimi po oddychu od televízie.

Tím vyvstává otázka po vztahu mezi texty a obrazy. Je to ústřední otázka dějin. Ve středověku se objevuje jako boj křesťanství, které je oddáno textu, proti pohanům, kteří uctívají obrazy; v novověku jako boj textuální vědy proti obrazovým ideologiím. Boj je dialektický. Tou měrou, jakou křesťanství potíralo pohanství, si osvojovalo obrazy a stávalo se samo pohanským; a tou měrou, jakou věda potírala ideologie, si osvojovala představy a stávala se sama ideologickou.⁹

– Vilém Flusser

Boris Michajlov, Dance, 1978

Peter Hujar, Dance Floor, Halloween, 1976

Boris Michajlov, Beach of Berdyansk.
Sunday from 11 am to 1pm, 1981

Miroslav Tichý, 70. – 80. roky

Viscidity /1982/

V roku 1979 dostáva Boris Michajlov pozvanie od moskovských konceptualistov Ilyu Kabakova a Erika Bulatova do ich skupiny *Aesthetic Institute*. Jeho konceptuálny prístup je síce rozoznateľný aj v skorších prácach, ale až v sérii *Viscidity* po prvý krát pracuje s vlastnoručne písaným textom, ktorým dopĺňa blok papiera s fotografiou alebo s inscenovanými autoportrétmi. Ide o rôzne poznámky, denníkové zápisky, raz s poetickým inokedy zas sexuálnym nábojom. Séria reaguje na obdobie, keď sa v roku 1982 stáva šéfom KGB Yuri Vladimirovič Andropov a špionáž narastá do obludných rozmerov. Text má kompenzačný charakter k obrazu.

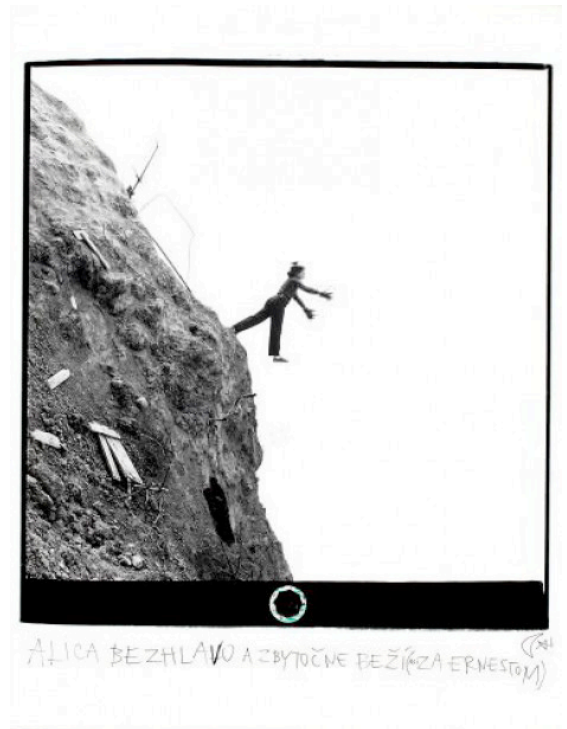
S textom v spojení s fotografiou pracoval aj slovenský Jano Pavlík v súbore Ernest a Alica alebo Američan Jim Goldberg.

Vysvětlením je toto: Texty sice vysvětlují obrazy, aby je vyvrátily, ale obrazy také ilustrují texty, aby je učinily srozumitelnými. Pojmové myšlení sice analyzuje myšlení magické, aby je odstranilo z cesty, ale magické myšlení se vsouvá do pojmového, aby mu propůjčilo význam. ... Obrazy jsou stále pojmovější, texty stále imaginativnější.⁹

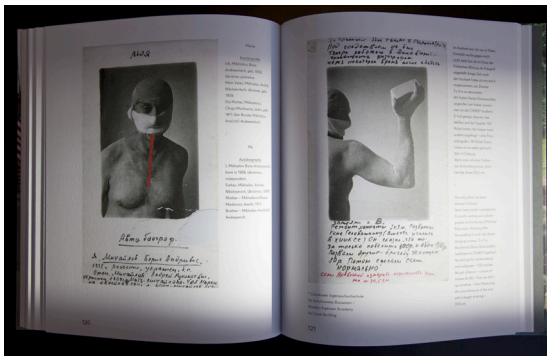
– Vilém Flusser

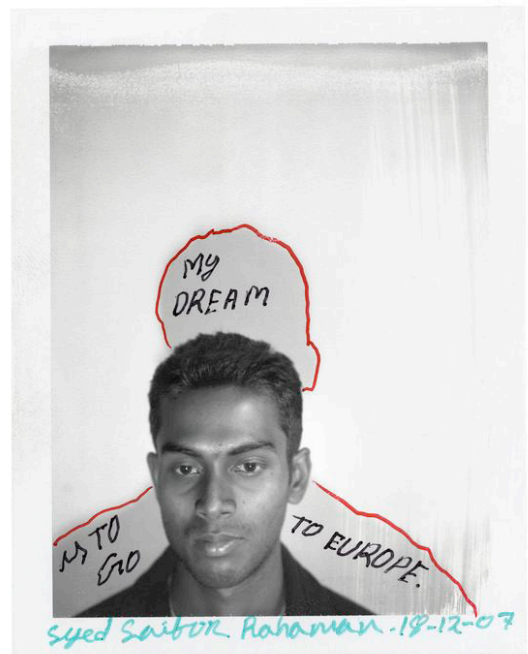
Boris Michajlov, Viscidity, 1982

Jano Pavlík, Ernest a Alica, 1982 – 1988

Boris Michajlov, Viscidity, 1982

Jim Goldberg, Man at a recruitment center, 2007

Crimean Snobbery /1982/

Na ukrajinskom Kryme vznikajú v tom istom roku inscenované fotografie Michajlových kamarátov, ale aj jeho vlastné autoportréty v bohémnych alebo erotických pózach, ktoré znova narážajú na neslobodu v Rusku. Aj keď fotografie nepôsobia nijak zvláštne, skôr sa hrajú s estetikou a gýčom dovolenkovej fotografie, podstatný je opäť ich historický kontext – politická situácia ako napríklad absolútna nemožnosť cestovania. Fotografie vyzeraajú, ako keby vznikli na bohatej francúzskej riviére, ale nie je to tak. Všetko sa odohráva na preľudnenom Krymskom poloostrove, prvou a možno aj poslednou turistickou destináciou pre Ukrajincov a Rusov.

Unfinished Dissertation or discussions with oneself /1984/

“Keď sme mali hostí, tak som si uvedomil, že by bolo lepšie krájať pomaranč nožíkom.”

“Jeden s mojich dobrých priateľov raz povedal: je sexy, keď žena nosí biele pančuchy.”

*Čierna – je zlo
Biela – je dobro*

“Môžu sa ľudia, ktorí majú k sebe blízko navzájom milovať? Všetko by bolo lepšie v tme, so zavretými očami.”

*A ešte raz: čierna – smrť
biela – život*

Wittgenstein:

Limity môjho jazyka znamenajú limity môjho sveta.

Kultúra je výber nejakého súboru limitov.

Cartier-Bresson:

Fotografia je dokonalý súlad rozumu, očí a srdca.

Morozov:

Zdarilosť fotografií často závisí na technologickom pokroku.

“Pre fotografa je dôležité fotografovať v presný moment, zatiaľ čo pre kultúru to potrebné nie je. Moment je nedôležitý.”

“Teraz som pochopil, čo je dobré pre všetkých, Rusi musia byť s Rusmi, Židia so Židmi.”

Keď zatvoríš oči a pobožkáš matku, jej tvár he ako zamat. A to môže byť odpustením.

Z prvej strany knihy:

Ilya Kabakov:

Podľa jeho "Plánu života" každý jednotlivec by mal napísať diplomovú prácu aspoň raz v živote.

Je nemožné pokračovať ďalej v tejto sérii, pretože náš syn sa narodil a tiež naše myšlienky sú už inde – áno, a tiež má prísť leto a znova bude ťažké sa ubrániť sa pred krásou. (Možno sa tam nájde priestor).

Boris Michajlov už v skorších dielach pracoval s nájdenými fotografiami ktoré ďalej koloroval alebo kolážoval, teraz však pracuje s nehotovým nájdeným objektom – prázdnu diplomovou prácou, dizertácia do ktorej vlepuje vlastné fotografie a dopĺňa popiskami – dve fotografie vlepene ja jednu dvojstranu, nie sú vo vzájomnom kontraste ale fotografované buď za sebou s istým časovým odstupom, prípadne ide o dve rôznorodé fotografie, ktoré ale tiež nie sú absolútne rozdielne.⁷

Boris Michajlov, Unfinished Dissertation, 1984

Július Koller, Univerzálna Fantastická Orientácia 1 – 6 (U.F.O.), 1978

Salt Lake /1986/

Krása zachráni svet

– Fjodor Michajlovič Dostojevskij

V meste Slavjansk na Ukrajine, kde žil otec Borisa Michajlova, je fabrika na výrobu sódočky, pri výrobnom procese využíva slanú podzemnú vodu a práve tá priťahuje starých a chorých, dúfajúc, že si tu vyliečia choroby alebo omladnú.

Tam, kde fabrika vypúšťa priamo do mora špinavú vodu, vzniklo preplnené rekreačné stredisko. Rekreácie – chťívím ukrajincom to ale nevadí, pretože veria v jej liečivé účinky, a tak zaplňajú malú pláž uterákmi, užívajú si a radujú sa z kúpania.

Tieto fotografie sú dokumetnami jednej epochy. Zrodili sa z Michajlovej predstavy, zosobnenej v Dostojevského slovách, *“Krása zachráni svet”* – aj vtedy, keď zostane iba v našich spomienkach.

Boris Michajlov, Salt Lake, 1986

Martin Parr, The Last Resort, New Brighton, United Kingdom, 1985

Boris Michajlov, Salt Lake, 1986

Martin Parr, Playas, 2006 - 2008

90. roky

Deväťdesiate roky sú nástup postmoderny, rozvoja technológií a digitalizácie. Označujú sa ako informačný, digitálny alebo počítačový vek aj kvôli masovému rozšíreniu internetu. Vznikajú nové umelecké smery ako digitálne umenie, umenie nových médií, cyber umenie alebo interaktívne umenie.

I am not I /1992/

Séria sebaironizujúcich autoportrétov s dildom pred čiernym plátnom nadväzuje na súbor *Viscidity*. “Heroické pózy majú byť signálom na začínajúci kapitalizmus a končiaci sa socializmus, kde kapitalizmus mal svojich hrdinov ako Rambo a Marilyn Monroe. Sovietsky zväz si vytvoril vlastného hrdinu: robotníka.”¹² Antihrdina bol stvorený v diele *I am not I*. Estetika fotografií pripomína erotické gay fotografie, devätnásteho storočia, zaradené možno trochu omylom, do archívu *Berlin Anthropological Society*, v rámci zbierky “*Nude Studies of Races*”.

Boris Michajlov, I am not I, 1992

“Strongart as Theseus in the Battle with the Amazons.”

Táto fotografia Lionela Strongarta bola pravdepodobne tiež zhotovená jedným z fotografov v Berlin Anthropological Society. Na tomto snímku, model opustil všetky antropologické konvencie a nasadil klasickú úlohu typickú v tomto období pre erotické fotografie mužov. Berliner Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte. ¹³

Case History /1997–1998/

*Stále viac umeleckých diel budú nevyhnutne vytvárané tak, aby z nich nakoniec zostali fotografie. Modernista by musel prepísať Paterovo tvrdenie o tom, že celé umenie usiluje o priblíženie sa k hudbe. Dnes sa celé umenie snaží priblížiť fotografii.*¹⁴

– Susan Sontag

V priebehu jedného roka Boris Michajlov spoločne s manželkou Vitou opakovane navštevujú a dokumentujú charkovských bezdomovcov, ktorých je v novodobej ére Ukrajiny veľmi veľa. Vzniká okolo 400 fotografií, a rovnako ako na obrazoch Francisa Bacona, na nich nájdeme nahé deformované telá, ale aj tep mesta a zhon “normálnych” ľudí.

Fotografie by mali pôsobiť možno desivo a odstrašujúco, ukazujúc akúsi splasknutú bublinu, ktorá rástla tak, ako túžba po slobode a zmene, nesú však iný odkaz:

Vo fotografovaných bezdomovcoch je tá istá *bezduchosť*, ktorú popisuje John Berger pri komparácii Baconových figurálnych kompozíc s postavičkami Walta Disneyho: “I Disneyho svet je prostoupen bezúčelným násilím. Definitívna katastrofa se vždy rýsuje na obzoru. Jeho stvoření mají jak osobitost, tak nervové reakce, pouze jim (téměř zcela) zchází schopnost uvažovat. Kdyby byla sekvence Disneyových kresbiček uvozena nápisem Toto je vše a my mu uvěřili, zasáhl by nás ten animovaný film stejně děsivě jako Baconův obraz.

Ač se často tvrdí opak, Baconovy obrazy se nevstahují k žádnému reálnemu prožitku samoty, úzkosti nebo metafyzické pochybnosti nevyjadřují se ani ke společenským vztahům, byrokracii, průmyslové společnosti nebo k dějinám 20. století. Pro každou podobnou roli by se museli zabývat vědomím. Jejich skutečnou funkci je předvést, jak odcizení dokáže vyvolat touhu po své vlastní nejzazší formě, totiž bezduchosti. To je ona ucelená pravda, kterou Bacon svým dílem spíše staví před oči, než vyjadřuje.”¹⁵

Podobnosť s Baconom je aj vo využívaní sekvenčných fotografií, ktoré podrobnejšie analyzujú celú postavu – dali by sa prirovnať k Baconovým triptychom, alebo aj opakovanie ikonografickýj póz. Paradoxné je tiež, že Bacon pracuje s fotografickými predlohami a možno práve teraz nastal okamih, ktorý popisuje Susan Sontag – vzdalovania sa od maliarstva a približovania k fotografii, v diele Case History.¹⁴

Boris Michajlov, Case History, 1997 – 1998

Francis Bacon, Painting, 1946

Boris Michajlov, Case History, 1997 – 1998

Francis Bacon, Study for a Self-Portrait, 1964

Boris Michajlov, Case History, 1997 – 1998

Francis Bacon, Henrietta Moraes, 1966

John Deakin, Henrietta Moraes, 60. roky

Francis Bacon, Crouching Nude, 1964

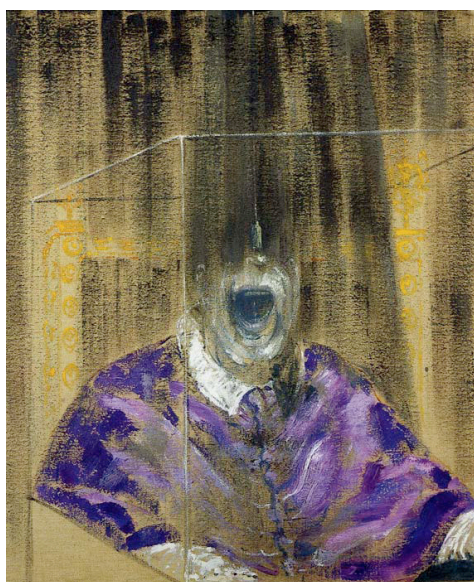
Boris Michajlov, Case History, 1997 – 1998

fotografia z filmu Krížnik Potemkin, Sergei Eisenstein, 1925

Narodili sme sa s vreskom; vošli sme do života s vreskom, a možno láska je sieťka na komáre medzi strachom zo života a strachom zo smrti.

– Francis Bacon

Francis Bacon, Head VI, 1949

Boris Michajlov, Case History, 1997–1998

Berlín

Prvá veľká výstava Borisa Michajlova v Nemecku bola v galérii súčasného umenia Portikus vo Frankfurte nad Mohanom v roku 1995. V ďalšom roku na doporučenie kurátorov Inky Schube a Matthiasa Flügge sa v rámci programu DAAD sťahuje do Berlína. Teraz žije striedavo v Charkove a v Berlíne a pracuje na ďalších súboroch, v ktorých sa zaoberá novými otázkami.

If I were a German /1994/

Spoločný projekt Borisa Michajlova, Vity Michajlov, s mladými umelcami ako Sergej Bratkov a Sergej Solonsky z Charkova v snahe znovu preskúmať vzťahy medzi Nemeckými okupantami a okupovanou Ukrajinou počas druhej svetovej vojny, rieši v súbore *If I were a German*

If I were a German, would I wash the feet of a Jewish Woman?

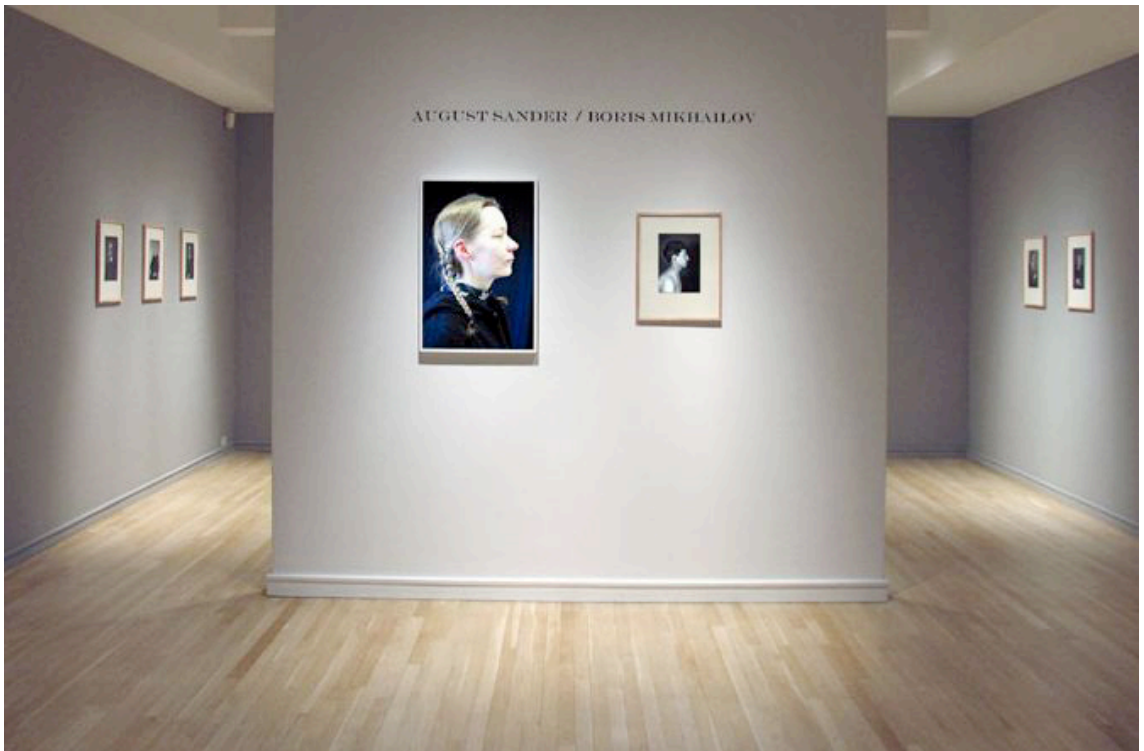
Boris Michajlov, 1994

TV Mania /1991 – 2002/

Počas skoro jedenástich rokov sníma dôležité ale aj banálne zábery z televíznej obrazovky v súbore *TV Mania*. V dobe rozmachu YouTube videí, tak skúma jednak vôbec zmysel starého média, ale aj ako imigrant, nové prostredie – Západ. Z obyvčky, tak ako by chcel všetko zmeškané urýchlene poznať, komentuje svetové dianie a zmrazí ho do momentky, ako by to bola súčasť nejakej vedeckej práce – pokračuje snáď vo svojej “dizertácii” – v staršom súbore *Unfinished Dissertation?*

August Sander, 1929 / Boris Mikhailov, 2008

Inštalácia výstavy August Sander/Boris Mikhailov v Pace/MacGill Gallery, NY, 2012

V tomto období, sediac v trenýrkach za televíziou v berlínskom byte, sa mu konečne dostáva uznania: Coutts Contemporary Art Award (1996), Albert Renger-Patzsch Award (1997), Hasselblad Foundation International Award (2000), Kraszna-Krausz Book Awards (2001) za knihu *Case History*, Citybank Private Bank Photography Prize (2001) a konečne doma v roku 2003 aj v podobe ceny General Satellite Corporation Art Prize za prínos a rozvoj súčasného ruského umenia. Photobook Kassel Award (2011) a tohto roku obdržal aj prestížnu cenu Spectrum Photo Prize 2012.

Borisovi Michajlovi trvalo päť rokov kým, začal v Berlíne znovu tvoriť: “(V Rusku) rozumiem veciam. Všetkému, utrpeniu. Je tam viac otvorených pocitov, otvorených vzťahov, komplikovaných vzťahov. Ale tu, pravdepodobne, nerozumiem všetkému. Nie preto, že by som nehovoril nemecky, ale preto že situácie sú mi nejasné.”¹⁶ Prepínanie kanálov je ustavičný prieskum, ale keď stále skúmaš, stratíš niť – a nevieš čo vlastne skúmaš a kam vlastne ideš. Boris Michajlov tak odkladá diaľkové ovládanie a vyráža znovu do ulíc dokumentovať život Berlína. Narozdiel od Marshalla McLuhana, ktorý vyhlásil televíziu za novú realitu, Boris Michajlov, túto realitu balí naspäť do krabice.¹⁷

German Portraits /2008/

V rámci divadelného festivalu *Theaterformen* v Brunswicku, v meste kde Adolf Hitler získal občianstvo, ktoré mu chceli nemeckí politici v roku 2007 post mortem vziať¹⁸, vytvorila Claudia Bosse dramaturgiu divadelnej hry *Peržania* a vyzvala občanov mesta, aby sa pripojili a chopili role zboru. Boris Michajlov spoločne s manželkou a pomocníčkou Vitou sa pripojili k projektu v rámci trojmesačnej stáže: “Keď som prišiel do Brunswicku, mal som dve predstavy: na jednej strane som si myslel, že otvorenosť ľudí mi umožní fotografovať v ich obydlíach, že budem môcť pracovať v ich súkromnom priestore, aby som objavil to prirodzené a skutočné – to ako vyzerá ich realita. Ale pozvaný som bol iba raz, alebo dvakrát. [...] Na druhej strane to bolo pracovať s veľkou skupinou ľudí – a myslel som si, že divadlo mi dá príležitosť k nejakej performance, uvedomili sme si však, že ani to by nefungovalo – performance tam už bola, my sme ju nechceli a ani nevedeli narušiť. A tak sme upustili aj od tohto nápadu.”¹⁹

Požiadavka organizátorov festivalu, bolo vytvoriť fotografie členov zboru, aby sa mohli umiestniť do mestských priestorov a spropagovať tak festival. Počas fotografovania týchto portrétov začal vznikať hlavný súbor Michajlovej “hry” o štyroch dejstvách. Prvý *German Portraits* – fotografie účastníkov zo strednej spoločenskej triedy na čiernom pozadí a z profilu. Tento pohľad je typický na technické – presné zobrazenie subjektu, využíva sa napríklad pri portrétoch štátnikov razených na medaile a mince, na vedecké účely pri štúdiu fyziognómie tváre, alebo u policajných

snímkov. Zachycuje teda subjekt významný, osvetlenie je tu ploché, a teplota svetla zvyrazňujúca červenú farbu ukazuje nerovnosti pleti v podobe popraskaných žiliek a drobných vriedkov. Možno práve cez tento posunutý farebný kanál by sa dala nájsť paralela k jeho staršiemu súboru *Red*, kde z kontextu troch skupín vyčleňuje Urs Stahel jednu fotografiu: “Michajlova fotografia, uhrovitej tváre mladého chlapca, funguje ako metafora k červenej farby pre postihnutie, chorobu. Výrezom zbavuje tvár očí, ktorá tak hovorí nie pohľadom, ale cez fyzickú telesnosť červenej farby. Červená farba, uväznená v kolektívnom vedomí, je tu konečne uvoľnená.”⁷ Podľa našich stredoeurópskych stereotypov by portretovaní mohli pochádzať z Veľkej Británie, alebo aj zo Švédska, jediné, čo definuje ich národnostnú príslušnosť je časť ich oblečenia, ktoré v Nemecku stále transformuje tradičné prvky a vzory. Boris Michajlov v novom súbore nesníma len detailný fyziognomický výrez tváre, necháva priestor aj na krk a plecia: vidíme vždy kus šiat, náušnice, korálky a kravaty. Goliere, na ktorých, ak by išlo o vojenské uniformy, je umiestnený nejaký znak, alebo symbol. Práve tento aspekt vidno v komparácii so Sanderom na výstave *August Sander / Boris Mikhailov: German Portraits* v Pace/MacGill Gallery v New Yorku. Vzácná horská kvetina – Plesnivec (nemecky: Edelweiß pochádza z nemeckého slova edel (noblesný) a weiß (biely).), bol jednak symbol viacerých horských organizácií, ale aj obľúbená kvetina Adolfa Hitlera a symbol Ozbrojených SS, do tretice sa dostala kvetina aj do názvu mládežníckeho hnutia Edelweiss Pirates²⁰ – “Zo začiatku to boli skôr gangy. Mladí ľudia sa poflakovali po uliciach, nenávideli Hitlerjugend a ich členov mlátili, kedy len mohli. Počas vojny bol však ich odpor vážnejší. Schovávali nemeckých dezertérov, kradli nacistom muníciu a vykoľajovali vlaky. Väčšine členov Edelweiss Piraten pritom nebolo viac ako osemnásť.”²¹ Viacznačnosť symbolov, ich zvyrazňovanie napríklad zvolenou inštaláciou, by sa tak dala vyložiť aj ako viacznačnosť a komplexnosť vzťahov v súčasnom Nemecku, čo sa týka otázok k nasictickej minulosti, kde je to stále veľmi vážna a diskutovaná téma, a že je stále potreba mať sa “na pozore”.

Druhým dejstvom v hre je súbor *Shooting* – zachycuje prácu “krvilačného” fotografa v štúdiu pri fotografovaní close-up portrétov.

Fotografie pouličných zastávok mestskej hromadnej dopravy z Berlína, Charkova a Tokia, pokračujú v dejstve tretom *Bus Stop* s príznačným úvodom:

*Všetci mladí sú preč,
zostali iba slabí – starci, ženi a deti...*
– Aeschylus (Peržania)

Maquette Braunschweig končí súborom *Home T(h) eater*, kde nájdeme Michajlov konceptuálne – anarchistický prístup¹⁹ v celej svojej sile.

Všetky štyri práce sú súčasťou celku a boli vydané aj knižne pod rovnakým názvom *Maquette Braunschweig*. Na festivale Photobook Kassel, získala cenu za najlepšiu knihu roku.

Záver

O Forme

Rozborom Michajlového diela som dostala možnosť spoznať viac ako 50 ročnú prácu vizuálneho umelca z prostredia bývalého Sovietskeho zväzu, ale aj Západu – Berlína a Japonska, kde teraz žije. Pri jeho “fotografickej analýze sveta” využíva rôznorodé formy. V jeho práci sa na začiatku objavuje klasický akt, portrét a dokument (*Suzi et Cetera*), ale hneď na to skúma aj ďalšie možnosti média fotografie a experimentuje (*Superimpositions*). Fascinovaný farbou a jej symbolikou (*Red*), ďalej voľne pokračuje v súboroch, pri ktorých fotografie výrazne koloruje farbami (*Sots Art, Luryki*). Po expresívnejšom vyjadrovanom jazyku, prichádza možno upokojenie a uvedomenie si vlastnej úlohy pozorovateľa: pracuje s prevažne čiernobiou fotografiou, bez ďalších zásahov v snahe o pravdivé a citlivé dokumentovanie doby (*Black Archive, Dance, Beach of Berdyansk. Sunday from 11 am to 1pm, Salt Lake*). Nezostáva ale dlho u klasického dokumentu: jeho exhibicionizmus a temperament sa objavuje v súboroch, kde začína pracovať s autoportrétom a inscenovanou fotografiou (*Viscidity, Crimean Snobbery, I am not I*) a tiež pod vplyvom konceptualizmu vzniká ready made *Unfinished Dissertation*, ktorý by mohol byť aj jedným z kľúčov k filozofickému rozmeru celého jeho diela.

Rozsiahly súbor *Case History* ponúka viacero pohľadov na realitu v bývalom Sovietskom zväze po páde železnej opony. Fotografie vznikali spoločne s manželkou Vitou a tak tu napríklad nájdeme viacero obrazov, kde sami vstupujú do tejto reality ako účastníci, nie len ako pozorovatelia. Zvláštnu auru okolo fotografovaných chápem prostredníctvom výkladu malieb Francisa Bacona Johnom Bergerom:

“Trýzeň, bolesť je možná ideálom, o ktorý Baconova obsese usiluje. Avšak obsah jeho obrazů – onen obsah, díky kterému jsou působivé – s bolestí nijak nesouvisí. Je to častý případ: obsese jenom odvádí pozornost od skutečného obsahu, který se nachází jinde. ... Jeho postavy jsou sice samy, ale naprosto jim schází soukromí. Značky či rány které na sobě nesou si podle všeho způsobili sami – avšak ve velmi zvláštním smyslu: průvodcem sebezraňování není jedinec, nýbrž druh – člověk, neboť rozdíl mezi jedincem a druhem v situaci takto naprostého osamění ztrácí smysl.”¹⁵

O pochopení

Po jeho presťahovaní do Berlína v deväťdesiatych rokoch sa zaoberá novými problémami, ktoré vychádzajú z novej reality, avšak jeho "Leitmotiv" neustáleho hľadania spoločenského *Hrdinu* sa zrkadlí aj tu.

Ďalším zaujímavým prvkom jeho života, je otázka akceptácie a pochopenia jeho umenia vo svete a doma, ktorá by možno nebyť presťahovania na Západ, nemusela nikdy vyvstať. Boris Michajlov sa ale presťahoval a momentálne žije striedavo v Berlíne a Charkove.

Pre lepšie rozvedenie problematiky, uvádzam prepis rozhovoru Borisa Michajlova s Martou Gnypp (MG) – *Daring to Bare*:²²

MG: Kto Ťa objavil na Západe?

BM: Prvá kniha, Aperture 116 – Photostroika: New Soviet Photography, s mojimi fotografiami bola vytvorená pani Mrázkovou z bývalého Československa. Báli sme sa, čo by sa stalo keby ju našli vtedajšie ruské autority, ale nič sa nestalo. Potom ma videli v Moskve Fíni, urobili knihu o Sovietskej fotografii a v 90. rokoch som začal vystavovať.

MG: Kedy si sa rozhodol presťahovať do Berlína?

BM: Dávno, ale nestalo sa to hneď. Prostredníctvom programu DAAD som dostal pozvanie do Berlína na jeden rok. V priebehu toho roku, som si našiel kamarátov, spoznal som miesto a cítil som sa viac pripravený tu žiť – hoci vôbec nehovorím nemecky a vlastne ani dobre anglicky. Ale našiel som tu ľudí, s ktorými sa môžem stretávať a rozprávať.

MG: Zamýšľal si naučiť sa nemecky?

BM: Veľmi rád by som sa naučil nemecky, ale myslím, že je už neskoro. Keď sa snažím naučiť nejaké nové anglické slovíčka, zaspávam a na ďalší deň si ich vôbec nepamätám. V živote sú momenty, kedy je už neskoro sa niečo učiť. Mrzí ma to, pretože žiť v krajine a nehovoriť daným jazykom, vás blokuje preniknúť hlbšie do kultúry, ktorú by som rád lepšie spoznal.

MG: Aká je tvoja pozícia k Ukrajinskému publiku?

BM: Som známa osoba, ale zároveň persona non grata. Nie som tu prijatý, v tejto kultúre. Všetci ma poznajú a rešpektujú, ale nemajú ma radi. Možno malá skupinka. Pre Ukrajinu som ako disident, a chápu ma vzdialene. To je dôvod, prečo pred tým, než začne písať o mojich veciach riskujete, že sa onálepkujete mojou povestou. Chovám sa bezostyšne, tak ma to netrápi. Je to pre mňa jednoduchšie vysvetľovať veci takto, je to môj štýl komunikácie.

MG: Aké je prijatie Tvojich prác v Rusku a na Ukrajine. Je tam veľa zberateľov?

BM: Nie. Na Ukrajine máte veľmi dobrú zbierku v Pinchuk Art Centre. To je všetko. Na Západe je veľa zberateľov mojich prác, v mnohých krajinách, dokonca aj v Austrálii a v Japonsku.

MG: Ako si vysvetľuješ nezáujem Ruska o tvoju prácu?

BM: V prvom rade ich nezaujíma, že si bol prvý, ktorý niečo rozvíjal. A potom, princíp "neper si špinavé prádlo na verejnosti" je veľmi výrazný. Ľudia si myslia, že je to náš bordel, nemal by si ho ukazovať vonku, zvlášť s ohľadom na povaláčov.

Osobne mam pocit, že úspech Michajlových prác v zahraničí spočíva v tom, že rovnaké otázky sa riešia všade, avšak cez Michajlove dielo sa s nimi dá ľahšie identifikovať: nie sú totiž zatažené lokálnymi problémami, pretože sú z úplne inej časti sveta. Dokonca z takej časti sveta, ktorú zahraničný divák skoro vôbec nepozná.

O inšpirácii

Pri skúmaní jeho práce som pracovala s veľkým množstvom literatúry dostupnej nie len online, ale aj v knižniciach Amerika-Gedenkbibliothek a Kunstbibliothek v Berlíne.

Páči sa mi spôsob jeho práce: jednak jeho usilovnosť, kvantita materiálu, ktoré vyfotografoval a ďalšie skúmanie a triedenie: často sa napríklad tie isté motívy kľudne opakujú aj v ďalších súboroch. Je neustále v strehu, neustále fotografuje. Jeho punkový prístup, živelnosť a drzosť na jednej strane, na druhej, citlivé a vnímavé pozorovania.

Som rada, že som mohla prostredníctvom tejto bakalárskej práce objaviť v jeho diele možno nové súvislosti, nie len v rámci fotografie a umenia ale aj v rámci spoločenských vzťahov.

Dodatky

Publikácie

- 2012: Time is out of joint, Berlinische Galerie
2012: From Japan, Steidl
2011: I've been here once before
2011: Tea Coffee Cappuccino, Walther König
2010: The Wedding, Morel Books
2009: Boris Mikhailov: Maquette Braunschweig
2008: Salt Lake, Steidl
2007: Yesterday's sandwich, Phaidon Press
2007: Suzi et Cetera, Walther König
2006: Crimean Snobbism, Rat Hole Gallery
2004: Look at Me, I Look at Water, Steidl
2003: Boris Mikhailov. A Retrospektive, Zürich
2002: Salt Lake, Steidl, Göttingen
2001: 55, Phaidon, London
2001: Dance, The Hasselblad Award 2000, Scalo, Zürich - Berlin - New York
2000: Äussere Ruhe, Richter Verlag, Düsseldorf
1999: Case History, Scalo, Zürich - Berlin - New York
1998: Unfinished dissertation, Scalo, Zürich - Berlin - New York
1996: Am Boden / Die Dämmerung, Oktagon, Stuttgart
1995: Boris Mikhailov, Oktagon, Stuttgart

Samostatné výstavy

- 2012: Time is out of joint. Photographs 1966 - 2011, Berlinische Galerie, Berlin
2012: Triptychs, Sprovieri Gallery, London
2012: Salt Lake, La criee centre d'art contemporain, Rennes
2012: Boris Mikhailov, Tea Coffee Cappuccino, Galerie Suzanne Tarasieve, Paris
2012: Boris Mikhailov, I am not I, Galerie Suzanne Tarasieve / LOFT19, Paris
2011: Boris Mikhailov, Art Hall Gallery, Tallin
2011: Case History, MoMa, New York
2011: Boris Mikhailov - Tea Coffee Cappuccino, Galerie Barbara Weiss, Berlin
2011: Sprengel Museum, Hannover, Germany

2010: At Dusk, Suzanne Tarasieve, Paris + FIAC 2010: Yesterday's Sandwich, Damian Casado, Madrid 2010: Utopia and Reality, Kunstverein Rosenheim, Rosenheim
 2010: 1989. Ende der Geschichte oder Beginn der Zukunft?, Kunsthalle Wien, Vienna, Austria
 2009: 1989. Ende der Geschichte oder Beginn der Zukunft?, Villa Schöningen, Potsdam, Germany 2009: Yesterday's Sandwich, Galerie Suzanne Tarasiève – LOFT19, Paris, France 2009: Boris Mikhailov - Dusk - Deweer Art Gallery, Otegem, Belgium
 2008: The Wedding, Sprovieri Progetti, London, UK
 2008: Red, Brown, Yesterday's Sandwich - Art4.ru - contemporary art museum, Moscow 2008: Historical Insinuations, Multimedia Complex of Actual Arts at Moscow
 2008: Fluid Street: Alone, Together, Kiasma Museum of Contemporary Art, Helsinki 2008: Boris Mikhailov - Look at me I look at water or perversion of repose (1999), Galerie Suzanne Tarasiève Paris
 2007: Banzai!, Galerie Barbara Weiss, Berlin 2007: Boris Mikhailov, Look at me I look at Water, Sprengel Museum, Hannover 2007: Boris Mikhailov, Barbara Gross Galerie, Munich 2007: Boris Mikhailov. Yesterday, kunst Meran im Haus der Sparkasse, Meran 2006: Bereznitsky Gallery, Moments/Monuments, Berlin, Germany 2006: Yesterday's Sandwich, Shugoarts, Tokyo, Japan
 2005: Butterbrot from the 60s/70s, Galerie Ilka Bree, Bordeaux, France
 2005: Zeit Raum Bild – 10 Jahre Dokumentarfotografie, Kulturforum, Berlin, Germany
 2005: Institute for the Humanities, University of Michigan, Ann Arbor, USA
 2005: Information/Transformation Extra City, Antwerp, Belgium 2005: Look at me I look at Water, Centre de la Photographie, Geneva, Switzerland 2005: Look at me I look at Water / If I were a German / I am not I, Suzanne Tarasieve Paris, France
 2005: Look at me I look at Water, Galerie Conrads, Dusseldorf, Germany
 2005: Boris Mikhailov', Foam Photography Museum, Amsterdam, Netherlands 2004: Palau de la Virreina, Barcelona, Spain
 2004: Boris Mikhailov, fotografies 60s-2003, Institute de Culturade, Barcelona, Spain 2004: In the Street, Galerie Barbara Weiss, Berlin 2004: TV-Mania, Kunstverein Arnsberg 2004: Galeria Helga de Alvear, Madrid 2004: Boris Mikhailov: A Retrospective, Institute of Contemporary Art, Boston, USA
 2004: Case History, Opera Theater, Basel, Switzerland
 2004: Boris Mikhailov, fotografies 60's-2003, Institut de Cultura de Barcelona, Spain
 2004: Testimony of the Negative, Centrum Sztuki Wspolczesnej Zamek, Warszawa, Poland
 2003: „Private Freuden, lastende Langeweile, öffentlicher Zerfall. Eine Retrospektive“, Fotomuseum Winterthur, Switzerland
 2003: Cambrige Album, Duke University, USA 2002: TV Mania, Galerie Barbara Weiss, Berlin

2002: The Insulted and the Injured, Pace/MacGill Gallery, New York 2002: TV Mania, Galerie der Stadt Schwaz, Austria

2002: Boris Mikhailov, Kulturzentrum bei den Minoriten, Graz, Austria 2001: Boris Mikhailov: Case History & Heiner Müller Projekt, Haus der Kulturen der Welt, Berlin 2001: BildMuseet, Umea, Sweden 2001: Orchard Gallery, Derry, United Kingdom 2001: The Photographic Museum, Helsinki, Finland 2001: Saatchi Gallery, London, UK 2000: Boris Mikhailov. 2000 Hasselblad Award Winner, Hasselblad Center, Göteborg, Sweden 2000: Boris Mikhailov, The Photographers` Gallery, London ; Dvir Galerie, Tel Aviv 2000: Galerie Barbara Gross, Munich, Germany

2000: Dvir Galerie, Tel Aviv, Israel

1999: By the Ground, Museum of Modern Art, Ljubliana, Slovenia

1999: Boris Mikhailov, Museo Querini Stampalia, Venice, Italy

1999: Case History, DAAD Galerie, Berlin

1999: Case History and Dance, Scalo Galerie, Zürich, Switzerland

1999: Boris Mikhailov, Centre National de la Photographie, Paris, France

1998: Boris Mikhailov, Stedelijk Museum, Amsterdam, Holland

1998: Boris Mikhailov. Les Misérables, Sprengel Museum, Hannover, Germany

1998: Peri Center of Photography, Turku, Finland

1997: Photomania, DAAD Galerie, Berlin, Germany

1997: Crimean Grafomania, Galerie in der Brotfabrik, Berlin, Germany

1997: Hippolyte Photographie Galerie, Helsinki, Finland

1996: Boris Mikhailov, Kunsthalle Zürich, Switzerland

1996: Boris Mikhailov - A Retrospective, Soros Center of Contemporary Art, Kiev, Ukraine

1995: Boris Mikhailov, Portikus, Frankfurt am Main, Germany

1995: After the Fall, The Institute of Contemporary Art, Philadelphia, USA

1994: Hotel Europa, Foto Festival Rotterdam, Holland

1994: Perspektief, Photographic Center, Rotterdam, Holland

1992: Boris Mikhailov: Werke von 1970 - 1991, Forum Stadtpark, Graz, Austria

1990: Museum of Contemporary Art, Tel Aviv, Israel

1990: Boris Mikhailov: Arles - Paris 1989, Signalhallen, Armémuseum, Stockholm, Sweden

1990: The Missing Picture/Zeitgenössische Fotografie aus der Sowjetunion, List Visual Arts Center, MIT, Cambridge (MA), USA

1990: Union Bank Collection, Helsinki, Finland

Skupinové výstavy - výber

- 2012: August Sander / Boris Mikhailov: German Portraits, Pace/MacGill Gallery, New York
- 2012: Gaiety Is The Most Outstanding Feature Of The Soviet Union, Saatchi Gallery, London
- 2011: Monanism, Mona, Hobart, Tasmania, Australia Venice Biennale, Collatoral Projects, Palazzo Grazzi
- 2011: Photography: New Documentary Forms, Tate Modern, London, UK
- 2011: Ostalgia, New Museum, New York
- 2010: Sexuality and Transcendence, Pinchuk Art Centre, Kiev, Ukraine
- 2010: Realismus – das Abenteuer der Wirklichkeit. Courbet – Hopper– Gursky, Kunsthalle Emden, Emden, Germany
- 2009: 1968: Die große Unschuld, Kunsthalle Bielefeld, Germany
- 2009: Printed Matter, Fotomuseum Winterthur, Switzerland
- 2009: Faces, Fondazione Ragghianti, Italy
- 2008: Glück - Welches Glück, Deutsches Hygiene-Museum Dresden, Germany
- 2007: Biennale di Venezia, Ukrainian Pavilion, Venice, Italy
- 2007: Hot + Bothered: Looking at the Landscape/Thinking about the World, Pace, MacGill Gallery, New York, USA
- 2007: What Does the Jellyfish Want?, Museum Ludwig, Cologne, Germany
- 2007: Der Kontrakt des Fotografen, Museum Morsbroich, Leverkusen, Germany
- 2006: Der Kontrakt des Fotografen, Akademie der Künste, Berlin, Germany
- 2006: In the Face of History: European Photographers in the 20th Century, Barbican Art Gallery, London, UK
- 2006: Twilight-Photography in the Magic Hour, Victoria and Albert Museum, London, UK
- 2006: Die Schönheit der Chance, Institut für moderne Kunst, Nuremberg, Germany
- 2006: Berlin-Tokyo/Tokyo-Berlin. Die Kunst zweier Städte, Neue Nationalgalerie, Berlin, Germany
- 2006: Toucher l'indicible, Centre régional d'art contemporain, Languedoc-Roussillon, France
- 2006: Tokyo-Berlin/Berlin-Tokyo, Mori Art Museum, Roppongi Hills, Tokyo, Japan
- 2005: Circa Berlin, Nikolaj, Copenhagen Contemporary Art Center, Copenhagen, Denmark
- 2005: Minimalist Kitsch & Visionäre Sammlung Vol.1, Haus Konstruktiv, Zürich, Switzerland
- 2005: Motor Blues, Fotografien aus der Schenkung AutoWerke von BMW Financial Services, Museum der bildenden Künste, Leipzig, Germany
- 2005: Information/Transformation, Extra City Center for Contemporary Art, Antwerp, Belgium

2005: Rundlederwelten, Martin Gropius Bau, Berlin, Germany

2004: Verworpenen en Zondaskinderen, De Hallen Harlem, The Netherlands

2004: Social Creatures. How Body Becomes Art / Soziale Kreaturen. Wie Körper Kunst wird, Sprengel Museum Hannover

2004: The Beauty of Darkness, Reflex Modern Art Gallery, Amsterdam, Holland

2004: Berlin-Moskau / Moskau-Berlin 1950-2000, Staatliche Tretjakow-Galerie, Moskau, Russia

2004: Photo Exhibition, Barbara Gross Galerie, Munich, Germany

2004: Fotografia Verbal: Ilya Kabakov, Boris Mikhailov, Museuseralves, Museu de Arte Contemporanea, Porto, Portugal

2004: Privatisierungen. Zeitgenössische Kunst aus Osteuropa, KW Institute for Contemporary Art, Berlin

2004: Channel Zero, Netherlands Media Arts Institute/Monteideo TBA, Amsterdam, Holland

2004: Dorf in die Metropole, Rohkunstbau in Berlin, Studio 1, Künstlerhaus Bethanien, Berlin, Germany

2004: Architektur der Obdachlosigkeit. Biss zu Gast in der Berlinischen Galerie, Berlinische Galerie, Berlin, Germany

2003: Witness. Contemporary Artists document our Time, Barbican Gallery, London, UK

2003: Cruel + Tender, The Real in the Twentieth-Century Photograph, Tate Modern, London

2003: Warum, Martin-Gropius-Bau, Berlin, Germany

2003: Berlin/Moskau, Moskau/Berlin 1950-2000, Martin-Gropius-Bau, Berlin, Germany

2003: Mircro Politicas (3), Arte Y Cotidianidad, Espai D'Art Contemporani De Castello, Castello, Spain

2003: Traumfabrik Kommunismus, Schirn Kunsthalle, Frankfurt, Germany

2003: Auf der Suche nach Identität. Boris Mikhailov und Studierende der HGB Leipzig, Hochschule für Grafik und Buchkunst, Leipzig, Germany

2003: Architektur der Obdachlosigkeit, Pinakothek der Moderne, Munich, Germany

2003: Cruel+tender/ zärtlich+grausam. Fotografie und das Wirkliche, Museum Ludwig, Cologne, Germany

2002: Sand in der Vaseline. Künstlerbücher II, 1980-2002, Kaiser Wilhelm Museum, Krefeld, Germany

2001: From the 60 until now..., Museum of Modern Art, New York, USA

2001: The Citibank Private Bank Photography Prize 2001, The Photographer's Gallery, London,

2001: Remake Berlin, DAAD Galerie, Berlin, Germany

2001: Home/Homless, Bo01 City of Tomorrow, Malmö, Sweden

2001: Remake Berlin, Internationale de la Photographie d'Arles 2001, Arles

2001: Trade, Fotomuseum Winterthur, Switzerland

2001: Autowerke, Franz Hals Museum Haarlem, The Netherlands

2000: Remake Berlin, Fotomuseum Winterthur, Switzerland

2000: 12th Biennale of Sydney, Sydney, Australia

2000: Museum für Zeitgenössische Kunst, Ljubljana, Slovenia

2000: Positions Attitudes Actions, Social and Political Commitment in Photography, Foto Biennale, Rotterdam, Holland

2000: How you look at it. Fotografien des 20. Jahrhunderts, Sprengel, Museum, Hannover and Städelsches Kunstinstitut, Frankfurt, Germany

2000: BMW Collection: Autowerke, Hamburg, Munich, Germany

2000: Global Conceptualism. Points of Origin, 1950s-1980s, MIT, Cambridge, MA, USA

2000: After the Wall, Kunst und Kultur im postkommunistischen Europa, Ludwig Museum Budapest and Hamburger Bahnhof, Berlin, Germany

1999: Future is Now, Ukrainische Kunst in den Neunzigern, Museum für Zeitgenössische Kunst, Zagreb, Croatia

1999: After the Wall, Kunst und Kultur im postkommunistischen Europa, Moderna Museet, Stockholm, Sweden

1999: Ich und die Anderen, Ursula Blickle Stiftung, Karlsruhe; Münchener Stadtmuseum, Munich, Germany

1999: Global Conceptualism: Points of Origin, 1950s - 1980s, Queens

1999: Museum of Art, New York, Walker Art Center, Minneapolis; Miami Art

1999: Museum, Miami; Vancouver; MIT, Cambridge, USA

1998: Nobuyoshi Araki & Boris Mikhailov, Galerie Satani, Tokyo, Japan

1998: Richard Billingham & Boris Mikhailov, Galerie Barbara Gross, Munich, Germany

1996: Russian Jewish Artists in a Century of Change: 1890 - 1990,

1996: The Jewish Museum, New York, USA

1996: 10th Biennale of Sydney, Sydney, Australia

1995: If I were a German..., Galerie in der Brotfabrik und Galerie Andreas Weiss, Berlin, Germany

1995: Zeitgenössische Russische Fotografie, Akademie der Künste, Berlin and Neuer Berliner Kunstverein, Berlin, Germany

1995: Currents '95 - Familiar Places, The Institute of Contemporary Art, Boston, MA, USA

1994: Photo-reclamation, Photographers` Gallery, London, John Hansard

1994: Gallery and University of Southampton, Southampton, UK

1993: New Photography 9, The Museum of Modern Art, New York, USA

1992: Herbarium, The Photographic Experience in Contemporary Russian

1992: Art, Fotogalerie Wien / Kunsthalle Exnergasse, Vienna, Austria

1991: Carnegie International, The Carnegie Museum, Pittsburgh
1991: Photo Manifesto, Museum of Contemporary Art, Baltimore
1990: Internationale Biennale der Photographie, Turin, Italy
1989: Ny Sovjetisk Fotografi, Museet for Fotokunst, Odense, Denmark

Ocenenia

2012: Spectrum Photography Award
2011: Kassel Photobook Festival "Best Books 2010/2011", London, UK
2001: Photo Book Award Krazna-Krausz Foundation
2001: The Citybank Private Bank Photography Prize, London, UK
2000: The Hasselblad Foundation International Award in Photography, Göteborg, Sweden
2000: "Le prix du Livre de Photographie des Recontres Internationales de la Photographie d'Arles 2000 », Arles, France
1997: Albert Renger-Patzsch Book Prize - Kniha Unfinished dissertation
1996: Coutts Contemporary Art Foundation Award, Zürich, Switzerland

Zastúpenie v galerijných zbierkach

Austrália:

Art Gallery of South Australia, Adelaide, SA

Chorvátsko:

Museum of Contemporary Art Zagreb, Zagreb

Fínsko:

The Finnish Museum of Photography, Helsinki

Kiasma - Museum of Contemporary Art, Helsinki

Francúzsko:

FRAC - Languedoc-Roussillon, Montpellier

Maison Européenne de la Photographie, Paris

Musée d'Art Moderne de la Ville de Paris - MAM/ARC, Paris

Nemecko:

Berlinische Galerie, Berlin

Hamburger Bahnhof - Museum für Gegenwart, Berlin
Museum für Photographie Braunschweig, Braunschweig
Museum Ludwig, Cologne
Museum Folkwang Essen, Essen
Sprengel Museum Hannover, Hannover
Münchner Stadtmuseum, Munich
Pinakothek der Moderne, Munich

Izrael:

The Israel Museum, Jerusalem
Tel Aviv Museum of Art, Tel Aviv

Taliansko:

Castello di Rivara - Centro d'arte contemporane, Rivara (TO)

Japonsko:

Contemporary Art Museum, Kumamoto - CAMK, Kumamoto
NMAO National Museum of Art Osaka, Osaka
Toyota Municipal Museum of Art, Toyota Aichi

Holandsko:

Foam Fotografiemuseum, Amsterdam
Stedelijk Museum Amsterdam, Amsterdam
Frans Hals Museum, Haarlem
Gemeentemuseum Den Haag, The Hague

Portugalsko:

Centro Português de Fotografia / Portuguese Center of Photography, Porto

Rusko:

Art4.ru - contemporary art museum, Moscow
Moscow House of Photography, Moscow
National Center For Contemporary Art (NCCA) - Moscow Branch, Moscow

Slovinsko:

Moderna galerija Ljubljana, Ljubljana

Španielsko:

Cal Cego - Coleccion de Arte Contemporaneo, Barcelona

Centro de Artes Visuales Helga de Alvear, Cáceres

Musac - Museo de Arte Contemporáneo de Castilla y León, León

CGAC - Centro Galego de Arte Contemporánea, Santiago de Compostela

Švajčiarsko:

Fotomuseum Winterthur, Winterthur

Ukrajina:

PinchukArtCentre, Kiev

Spojené královstvo

The Saatchi Gallery, London

USA

ICA - Institute of Contemporary Art Boston, Boston, MA

MoCP - The Museum of Contemporary Photography, Chicago, IL

Jane Voorhees Zimmerli Art Museum, New Brunswick, NJ

The Metropolitan Museum of Art, New York City, NY

MoMA - Museum of Modern Art, New York City, NY

San Francisco Museum of Modern Art - SFMOMA, San Francisco, CA

Zoznam dealerov

Belgium

Deweert Art Gallery, Otegem

France

Suzanne Tarasiève Galerie, Paris

Germany

Bereznitsky - Berlin, Berlin

Sandmann - Berlin, Berlin

Galerie Barbara Weiss, Berlin

Galerie Lichtblick, Cologne

Galerie Conrads, Dusseldorf

Multiple Box, Hamburg

Barbara Gross Galerie, Munich

Italy

Guido Costa Projects, Turin

Lindig in Paludetto, Turin

Japan

Shugoarts, Tokyo

Russia

Marat Guelman Gallery - Moscow, Moscow

Pop/Off/Art Gallery, Moscow

Spain

Galería Casado Santapau, Madrid

Ukraine

Collection Gallery, Kiev

USA

Pace / Macgill Gallery, New York City, NY

Menný register

Aeschylus
Andropov, Yuri Vladimirovič
Bacon, Francis
Berger, John
Bosse, Claudia
Bratkov, Sergej
Brežnev, Leonid
Bulatov, Erik
Cartier-Bresson, Henri
Chruščov, Nikita
Clark, Larry
Disney, Walt
Dostojevskij, Fjodor Michajlovič
Eggleston, William
Eisenstein, Sergej
Flügge, Matthias
Flusser, Vilém
Gnyp, Marta
Goldberg, Jim
Groebli, René
Gursky, Andreas
Hitler, Adolf
Hujar, Peter
Joshua Light Show
Kabakov, Ilya
Lex-Nerlingerová, Alica
Lissitzky, El
McLuhan, Marshall
Michajlov, Andrej Nikolajevič
Michajlova, Chaja Markovna
Michajlov, Vita
Morgan, Barbara
Morozov, Sergej
Mothers of Invention, The
N. Uelsmann, Jerry
Parr, Martin
Pavlík, Jano
Phillips, Sarah
Pink Floyd
Prokudin-Gorský, Sergej
Rodčenko, Alexander
Rueda, Jorge
Sander, August
Schube, Inka
Solonsky, Sergej
Sontag, Susan
Strongart, Lionel
Telberg, Val
Teske, Edmund
Tichý, Miroslav
Tomatsu, Shomei
Wittgenstein, Ludwig

Zdroje

Knižné zdroje

3. BIRGUS, Vladimír: Fotografie; In: Informatorium pro každého aneb moderní vševěd, 2, Mladá fronta, Praha 1984
4. MIKHAILOV, Boris. Yesterday's Sandwich: Phaidon Press, 2007. ISBN 978-0714846361.
7. STAHEL, Urs. Boris Mikhailov A Retrospective / Eine Retrospective. Zurich/Switzerland: Scalo, 2003. ISBN 978-3908247722.
9. FLUSSER, Vilém. Za filosofii fotografie. Praha: Hynek, 1994. ISBN 9788085906042.
11. NEUMAIER, Diane. Beyond Memory: Soviet Nonconformist Photography and Photo-Related Works of Art (Dodge Soviet Nonconformist Art Publication Series). Rutgers University Press, 2004. ISBN 978-0813534541.
13. ZIMMERMAN, Andrew. Anthropology and Antihumanism in Imperial Germany. Chicago: Univ of Chicago Pr, 2001. ISBN 978-0226983424.
14. SONTAGOVÁ, Susan. O fotografii. Praha: Barrister & Principal, Paseka, 2002. ISBN 80-7185-471-9.
15. BERGER, John. O pohledu. Praha: Agite/Fra, 2009. ISBN 978-80-86603-81-0.
17. Boris Mikhailov: Time is out of Joint. Berlin: Distanz, 2012. ISBN 978-3942405645.
19. MIKHAILOV, Boris. Maquette Braunschweig. Steidl, 2010. ISBN 978-3865218346.
23. MIKHAILOV, Boris. Yesterday's Sandwich. Phaidon Press, 2007. ISBN 978-0714846361.

Elektronické zdroje

1. Kharkiv. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2012-08-31]. Dostupné z: <http://en.wikipedia.org/wiki/Kharkiv>
2. MIKHAILOV, Boris. Time is out of joint, Photography 1966 - 2011. In: Berlinische Galerie [online]. 2012 [cit. 2012-08-13]. Dostupné z: http://www.berlinischegalerie.de/fileadmin/content/downloads/presstexte/Boris%20Mikhailov/engl_Biography_Mikhailov_WALL.pdf
5. PHILLIPS, Sarah. Photographer Boris Mikhailov's best shot: 'I think of a tennis court as being like an animal's cage – something that stands apart from society'. In: [Http://www.guardian.co.uk/](http://www.guardian.co.uk/) [online]. 15. 02. 2012 22.30 GMT. 2012 [cit. 2012-08-11]. Dostupné z: <http://www.guardian.co.uk/artanddesign/2012/feb/15/boris-mikhailov-best-shot-photography>
6. MIKHAILOV, Boris. Spectrum Photo Prize. In: [Http://uk.phaidon.com](http://uk.phaidon.com) [online]. Január, 2012 [cit. 2012-08-11]. Dostupné z: <http://uk.phaidon.com/agenda/photography/picture-galleries/2012/january/16/boris-mikhailov-awarded-spectrum-photo-prize/>
8. BĚLOHRADSKÝ, Václav. Den vyhlášení postdemokracie. [online]. 2010 [cit. 2012-08-30]. Dostupné z: <http://www.novinky.cz/kultura/salon/192522-vaclav-belohradsky-den-vyhlaseni-postdemokracie.html>
10. Schorr edits Mikhailov. [online]. 2008 [cit. 2012-08-30]. Dostupné z: http://www.frieze.com/issue/article/schorr_edits/
18. HINRICHS, Per. Hitler May Be Stripped of German Citizenship. [online] 2007 [cit. 2012-08-31]. Dostupné z: <http://www.spiegel.de/international/revoking-the-fuehrer-s-passport-hitler-may-be-stripped-of-german-citizenship-a-471168.html>

20. *Leontopodium alpinum*. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2012-08-31]. Dostupné z: http://en.wikipedia.org/wiki/Leontopodium_alpinum

21. Edelweiss Piraten: děti, které děsily nacistické Německo. I spojení. [online] 2012 [cit. 2012-08-31]. Dostupné z: http://xman.idnes.cz/edelweiss-piraten-deti-ktere-desily-nacisticke-nemecko-i-spojence-1cj-/xman-styl.aspx?c=A120209_142032_xman-styl_fro

Rozhovory

12. KRIVENTSOVA, Anna. Talks about photo. In: № 2 (22) [online]. 2005 [cit. 2012-08-30]. Dostupné z: http://www.soviart.com.ua/artjournal/arch/num22/a14_e.html

16. MIKHAILOV Boris, ACHENBACH, Marina. Äußere Ruhe / Äussere Ruhe (Drucksache N.F. 4). 2000: Düsseldorf Richter Verlag 2000. ISBN: 3933807212

22. GNYP, Marta. Daring to bare – An Interview with controversial Ukrainian photographer Boris Mikhailov. In: [online]. [cit. 2012-08-31]. Dostupné z: <http://www.martagnyp.com/work/interviews/borismikhailov/>